

τοῦτο κλίνει μέσα του ἓνα πλῆθος ἀπὸ ἀντιλήψεις, ποὺ συχνὰ πλησιάζουνε πολὺ τὶς θεμελιώδικες ἰδέες τοῦ Μανιφέστου. Ὡστόσο κείνο ποὺ τελικὰ πρέπει νὰ εἰπωθῆ, εἶναι πὼς οἱ δυὸ φίλοι μὲ μεγαλοφυῆ διάνοια, μὲ σαφήνεια καὶ μ' ὀξυδέρκεια καταπληχτικῆ, ἐκθέτουνε περιληπτικὰ στὸ παραδοξότατο τοῦτο ἔγγραφο— ὅπως τ' ἀποκαλεῖ ὁ Werner Sombart—τὴ καινούργια κοσμοθεωρία τους, τὸ συνεπῆ ματεριαλισμὸ ποὺ περιλαβαίνει καὶ τὴ σφαῖρα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τὴ διαλεκτικὴ μέθοδο σὰ τὴ πιὸ πολὺπλευρῆ καὶ βαθειὰ διδασκαλία τῆς ἐξέλιξης, τὴ θεωρία τῆς ταξικῆς πάλης καὶ τοῦ κοσμοῖστορικοῦ ἐπαναστατικοῦ ρόλου τοῦ προλεταριάτου, κι' ἀκόμα, τὴ θεωρία τῆς συγκέντρωσης, τοῦ ἐκσοσιαλισμοῦ, τῆς συσσώρευσης, τῆς ἀπαθλίωσης καὶ τῆς καταστροφῆς (¹). Καὶ σ' ὅλ' αὐτὰ ἀντηχάει ἡ γνωστὴ ἐπίκληση: «Proletarier aller Länder vereiniget Euch!» (=Προλετάριοι ἀπ' ὅλες τὶς χῶρες ἐνωθεῖτε!). Ἀλήθεια, πόσο ὁμορφα ἀποδίνουνε τὶς φράσεις ἐτοῦτες οἱ τελευταῖοι στίχοι ἀπ' τὸ «Τραγοῦδι τοῦ ἐργάτη» τοῦ ἀξέχαστου Κωστῆ Παλαμᾶ: Ἀγκαλιαστῆτε ἀδέλφια ὄρθιοι! Μὲ μιὰ καρδιά, μιὰ γνώμη. Δικαιοσύνη βρόντηξε καὶ λάμψε προκοπή». (²).

*

Τώρα πιά βρισκόμαστε σὲ μιὰ θυελλώδικη χρονιά γιὰ τὴν Εὐρώπη, εἴμαστε στὰ 1848. Τὴ στιγμή ποὺ ὁ ἥλιος συμπληρώνει τὴ δωδεκάμηνη βόλτα του γύρω ἀπ' τὸ πλανήτη μας, κάθε Εὐρωπαῖος ὁσμίζοντας

1. Δέξ: W. Sombart, Sozialismus und soziale Bewegung, 1919, σελ. 60, 79.

2 Παρμένο ἀπ' τὴ μελέτη τοῦ Κ. Καραμούζη: Ὁ σοσιαλισμὸς εἰς τὴν νεοελληνικὴν ποίησιν. Ν. Ε. ΙΙΙ. τεύχ. 52. Εἰδικὰ γιὰ τὸν Παλαμᾶ ἀξιοπρόσεχτη εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ Ν. Ζαχαριάδη, «Ὁ ἀληθινὸς Παλαμᾶς», τετάρτη ἐκδ., 1945.

τόν άνεμον νοιώθη πώς μιὰ καινούργια κοινωνική θύελλα εἶναι ἔτοιμη νὰ ξεσπάσῃ. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἔχει μπουχτίσει ἀπ' τοὺς καπνοὺς κι' ὁ οὐρανὸς εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ μολυβόχρωμα σύγνεφα. Ἡ καταιγίδα πλησιάζει. Ὄταν ἔπεσε τὸ πρῶτο ἀστραπελέκι, ἔχουμε πιά μπεῖ στοῦ δεύτερο μῆνα τῆς ἐπαναστατικῆς χρονιάς. Τὸ Παρίσι εἶναι ἀνάστατο. Τμήματα τῆς μπουρζουαζίας, δυσαρεστημένοι μικροαστοὶ κ' ἐργάτες, ἀγαναχτησμένοι ἀπ' τὸ δεσποτισμὸ, τῆ ρεμούλα καὶ τὶς λοβητοῦρες τῶν ἀνώτερων ἀξιωματούχων, τὰ ὄργια τοῦ πιστωτικοῦ κεφαλαίου, τὶς σιτοδεῖες τοῦ 1845 - 46 καὶ τὴ κρίση τοῦ 1847, ριχτήκανε στὶς 24 τοῦ Φλεβάρη στὰ παριζιάνικα ὁδοφράγματα γιὰ ν' ἀνατρέψουνε τὴ τυραννικὴ βασιλεία τοῦ «πολίτη βασιληᾶ». Καὶ ἡ ἐπανάσταση, ὕστερ' ἀπὸ μερικὲς συγκρούσεις, νίκησε. Μὰ ὁ βασιληᾶς Louis-Philippe κατόρθωσε καταδιωγμένος νὰ φτάσῃ ἐκεῖ ποὺ δὲν ἔφτασε ὁ πρόγονός του, ὁ ἀκέφαλος πιά Louis Carret. Ἡ Γαλλία γίνηκε δημοκρατία.

Αὐτὴ ὅμως ἡ ἀλλαγὴ δὲν ἦτανε, φυσικά, μπορετὸ ν' ἀφήσῃ ἀδιάφορες τὶς κυβερνήσεις τῶν ἄλλων κρατῶν. Ὅλη αὐτὴ ἡ κατάσταση τῆς Γαλλίας, συνδυασμένη μὲ τὴ γενικώτερη εὐρωπαϊκὴ κρίση (ἀπολυτερωτικὲς τάσεις τῶν μικροσλαυϊκῶν λαῶν ἐνάντια στὴν Αὐστρία κ. ἄ.), ἀνάγκασε τοὺς ἐξουσιαστὲς τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Εὐρώπης νὰ λάβουνε ὀρισμένα προληπτικὰ μέτρα, ὁ καθένας ξεχωριστὰ στὴν ἐπικράτεια του. Τότες ὁ Marx βρισκότανε στὸ Βέλγιο. Καὶ ἡ Βελγικὴ κυβέρνησις, ἀνταποκρινόμενη στὴν ἀντίληψη τῶν μεγαλοαστῶν τῆς χώρας, πὼς κάθε ἐπαναστάτης πρέπει νὰ θεωρηθῇ σὰν ἐπικίνδυνον μικρόβιο, πῆρε κάμποσα μέτρα γιὰ τὴν ἐξασφάλισι τῆς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας. Ἔτσι, τ' ὄνομα τοῦ μεγάλου διανοητῆ Karl Marx, μπαίνει ἀνάμεσα στὰ πρῶτα ὀνόματα τῶν καταλόγων μὲ τ' ἀνεπιθύμητα πρόσωπα. Τὰ συνεπούμενα τῆς πράξης αὐτῆς φαίνονται πιά καθάρια. Ὁ ἐξόριστος ἀλλάζει τόπο ἐξορί-

Κάρλ Μάρξ

ας. Πέρνει τὴν οἰκογένειά του καὶ σὲ λίγο τὸ Παρίσι τὸν δέχεται φιλόξενα. Μὰ κ' ἐδῶ δὲ κάθεται καθόλου. Ὁ σίφουνας τῆς ἐξέγερσης ἀπλώνει τὰ πλοκάμια του κ' ἔξω ἀπ' τὴ Γαλλία. Ξαφνικά, «καὶ ἴσως νωρίτερα ἀπ' ὅτι εἶχανε ὑπολογίσει οἱ κομμουνιστές», ξεσπάει μιὰ ἐπαναστατικὴ ὄχλαλοὴ πάνω στὴ Γερμανία. Κι' ὁ Marx, ἔχοντας ἀπὸ κοντὰ τὸν Engels, ἐγκαταλείπει δίχως χρονοτριβὴ τὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα καὶ ξαναπατάει τὸ εὐφορο χῶμα τῆς πατρικῆς τοῦ γῆς. Ἐγκαταστάθηκε στὴ Κόλην. Ἐκεῖ μὲ μερικοὺς φίλους του γιὰ συνεργάτες ἀρχίζει ἀπ' τὴ πρώτη τοῦ Ἰούνη τὴν ἐπανεκδόση τῆς ἔφημερίδας τοῦ Rhein μὲ τὸ καινούργιο τίτλο: «Neue Rheinische Zeitung» (').

Στὸ φύλλο αὐτὸ δὲ γίνηκε πολὺς λόγος γιὰ τὰ νέα ἐργατικὰ ζητήματα. Ἡ κατεύθυνσή του ἦτανε ριζοσπαστικὴ μικροαστικὴ, ἀποβλέποντας στὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς ἐνιαίας γερμανικῆς δημοκρατίας. Ἡ προλεταριακὴ πολιτικὴ, δηλ. ἡ περίοδο τῆς κόκκινης δημοκρατίας, θ' ἀρχιζε σύμφωνα μὲ τὸ κομμουνιστικὸ μανιφέστο, μονάχα ὕστερ' ἀπ' τὴν ἵδρυση ἀστικοῦ δημοκρατικοῦ καθεστώτος. Ἄμα ξεφυλλίσουμε τὴ «Neue Rheinische Zeitung» θὰ δοῦμε, πῶς ἀνάμεσα στὶς διάφορες στήλες τῆς βρίσκονται πολλὰ σπουδαῖα ἄρθρα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐρευνας. Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ δαῦτα εἶναι καταχωρημένα στὴ «Literarische Nachlass». Ἡ μελέτη τοῦ Marx: «Lohnarbeit und Kapital», ποὺ πάρθηκε ἀπ' τὴν ἔφημερίδα τούτη, ἐκδόθηκε πολλές φορές σὲ χωριστὴ μπροσούρα. Τελευταῖα πολλοὶ Ἀθηναῖοι θὰ προσέξανε στὶς βιτρίνες τῶν βιβλιοπωλείων μιὰ ὄχι καὶ τόσο καλὴ μετάφραση τῆς καὶ στὴ γλώσσα μας.

---

1. Γιὰ τὴ τωρινὴ ἐποχὴ λεπτομερικὰ μπορούμε νὰ δοῦμε: G. Adler, Die Geschichte der ersten sozialpolitischen Arbeiterbewegung in Deutschland, 1885.

Μά και τῆς ἑφημερίδας αὐτῆς ἡ ζώῃ δὲν ἦτανε μεγάλη. Ἡ 19 τοῦ Μάη 1849 σημειώνει τὴν ἡμερομηνία τοῦ τελευταίου φύλλου τῆς. Κι' αὐτὸ γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὶς χρηματικὲς δυσκολίες ποὺ συνάντησε στὸ δρόμο τῆς, ἡ ἀντεπανάσταση κέρδισε ἔδαφος καὶ τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα νικήσανε τοὺς ἐπαναστάτες. Μ' ἐτούτῃ τῇ τροπῇ ποὺ πήρανε τὰ πράγματα εἶναι πιά φανερὴ ἡ κρίσιμη θέσις στὴν ὁποία βρεθῆκανε οἱ δυὸ φίλοι. Ὁ Engels, ποὺ τόσο θορυβῶδικα εἶχε κηρυχτεῖ ὑπὲρ τοῦ συντάγματος ποὺ ψήφισε τὸ «γελεῖο» (ὁ ἀναντροσκοτωμένος Benito Mussolini χάλκεψε τὴ λέξη αὐτῇ) κοινοβούλιο τῆς Frankfurt a. M., καταδιωγμένος κατόρθωσε νὰ ξεφύγῃ στὴν Ἑλβετία, κι' ἀπ' ἐκεῖ στὰ γρήγορα, περνώντας μέσ' ἀπ' τὸ γαλλικὸ ἔδαφος νὰ πατήσῃ στὸ ἐγγλέζικο νησί καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ στὸ Manchester. Μὰ ἂν ὁ Engels κατόρθωσε νὰ φύγῃ, ὁ ἄλλος φίλος ἔπεσε στὰ χέρια τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας. Πιάστηκε, κι' ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ δίκη ἀθωώθηκε (1), γιατί κατόρθωσε ν' ἀποδείξῃ πὼς τὸ μοναδικό του... ἔγκλημα περιορίζεται στὴν ὑπεράσπιση τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης ἐναντία στοὺς γερμανοὺς φεουδάρχες. Ὡστόσο ὅμως θεωρήθηκε σὰ ξένος ποῦχε παραβιάσει μὲ τὴ στάση του τὸ δίκαιο τῆς φιλοξενείας καὶ διατάχτηκε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ πρωσσικὰ ἐδάφη. Ἔτσι, γιὰ τρίτη φορά ὁ Marx ξαναβλέπει τὸ παριζιάνικο ὄριζοντα. Μὰ κ' ἀπ' ἐδῶ ὕστερ' ἀπ' τὴ διαδήλωση τῆς 13 τοῦ Ἰούνη, ἐξορίζεται. Δὲ μένει πιά στὸν ἀξιωματικὸ αὐτὸ τοῦ μετώπου τῆς γερμανικῆς ἐργατικῆς κίνησης ἄλλο καταφύγιο παρὰ ἡ γρηὰ Ἀλβιώννα. Πρὸς τὴ μεγάλη αὐτὴ νησιώτικη χώρα, στὴν ὁποία ἡ λευτεριά στὴ σκέψη καὶ στὸ λόγο ἀποτελεῖ μιὰ μακρυνὴ καὶ πάρα πολὺ σεβαστὴ παράδοση, (ἀπόδειξιν τούτου ὁ

1. Σχετικὰ μπορούμε νὰ δοῦμε: Marx und Lasalle, *Unter der Anklage des Hochverrats*.

πρόσφατος ἐκλογικὸς ἀγώνας τοῦ ἐργατικοῦ κόμμα-
τος καὶ τῶν συντηρητικῶν τοῦ Wiston Churchill) ἀτε-
νίζει τώρα ὁ Marx μ' εὐλογη ἐμπιστοσύνη γιὰ τὸ μέλ-
λον. Ἐκεῖ ἀποφάσισε νὰ ἐγκατασταθῆ. Βρέθηκαν ὁ-
μως πολλὰ ἐμπόδια. Μὰ κι' αὐτὰ τελικὰ πηδηθήκα-
νε, κ' ἔτσι ἕνα πρωῖνό, στὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου,
ἡ οἰκογένεια Marx μπαρκάρει γιὰ τὴν Ἀγγλία.

Ἄσπαστος ἔξοριστος ἔφτασε στὴ Λόντρα, στὴ παμ-
πάλαια Λόντρα, ποῦ μελλε νὰ τὸν φιλοξενήσῃ ἴσαμε
τὴ δύση τοῦ ἄστρου τῆς πολυκύμαντης ζωῆς του. Ὄ-
ταν ὁ ἔβραϊος αὐτὸς στὴ καταγωγή καὶ στὸ τρόπο
τῆς ζήσης τοῦ βίου του, ἀντίκρουσε τὴ θαμπὴ σιλου-
έττα τοῦ βουτηγμένου μέσ στὰ πυκνὰ πέπλα τῆς κα-
ταχνιᾶς παληοῦ κι' ὁμορφου νησιώτικου κράτους, ἀ-
σφαλῶς, πόσοι σκοτεινοὶ συλλογισμοί, πόσες μαῦ-
ρες σκέψεις δὲ θὰ περάσανε μέσ' ἀπ' τὸ μυαλό του.
Κι' αὐτό, γιὰ τὸν Marx δὲν ἦτανε μονάχος του. Εἶχε
οἰκογένεια μὲ παιδιά καὶ ἡ οἰκονομικὴ του κατάστα-
ση βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀθλιότητα. Ἡ «Neue Rhei-
nische Zeitung» τοῦχε καταβροχθίσει ἕνα μέρος ἀπ'
τὶς μικρὲς ἄλλωστε, οἰκονομίες του. Πῶς λοιπὸν θὰ
μπορέσῃ νὰ ὀργανώσῃ τὸν οἰκογενειακό του βίο σ'
αὐτὸ τὸ (ξένο παρ' ὀλίγο θᾶλεγα, ἀλλὰ δὲ ταιριά-
ζει ἡ λέξη αὐτὴ στὸ λεξιλόγιο τοῦ Marx) καινούργιο
τόπο ; Νὰ ἕνα μεγάλο ἐρωτηματικὸ, ποῦ μέρα καὶ
νύχτα, σὰ πραγματικὸς ἐφιάλτης φάνταζε μπρὸς στὰ
κρυφὰ μάτια τῆς ἀκοίμητης σκέψης του! Μὰ ὁ
σωτήρας ἄγγελος δὲν ἄργησε νὰ φανῆ. Ὁ
Friedrich Engels, ὁ καλὸς φίλος, βλέποντας τὴ
τραγικὴ κατάσταση τοῦ Marx, πέρνει τὴν ἀπό-
φασιν νὰ τὸν βοηθήσῃ πραγματικά, κάνοντας
στὸν ἑαυτό του ὁποιαδήποτε θυσία. Ἔτσι, ἂν κ' ἔ-
τρεφε μεγάλη ἀπέχθεια στὸ ἐμπόριο, ξαναπάει στὴ
στὴ θέση τοῦ ἐμποροῦπάλληλου στὸ πατρικὸ του κα-
τάστημα, ποῦ βρισκόταν στὸ Manchester, ἀφήνοντας
κατὰ μέρος κάθε ἐπιστημονικὴ καὶ συγγραφικὴ δρά-
ση. Ὁ μισθὸς ὅμως ποῦ τοῦ δίνει ὁ πατέρας του ἦτα-

νε, σχετικά με τὸ σπάταλο βίο τοῦ Engels, ἀρκετὰ μικρός. Ὡστόσο, παρὰ τὸ γεγονὸς αὐτό, ὁ Marx ἄρχισε νὰ χρηματοδοτῆται γενναῖα. Καί σὰ νὰ μὴ ἔφτανε τοῦτο, ὁ σπάνιος αὐτὸ φίλος ἔχοντας τὴν ἀντίληψη, πὼς ὁ Marx ἔπρεπε μὲ κάθε θυσία νὰ σωθῆ γιὰ τὸ συμφέρον τῆς ἀλότητος καὶ τῆς ἐπιστήμης, τὸν βοήθησε καὶ στὴ μετάφραση ἄρθρων, πρὸς ὁ Marx ἔστειλε στὴ Daily Tribune» τῆς New-York Δὲ πρέπει δὲ νὰ παραλείψουμε, πὼς ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ τέτοια ἄρθρα, γράφτηκε ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Engels, ἀντὶ τοῦ Marx, τὴν ἀμοιβὴ γιὰ τὰ ὁποῖα, φυσικὰ ποριζότανε ὁ μεγάλος δάσκαλος.

Πὼς ὁμως ἡ συνείδηση τοῦ Marx τὸν ἄφηνε σ' αὐτὴ τὴν ἠθικὰ ξεπεσμένη κατάσταση τῆς ἐξάρτησης τῆς βιοτικῆς τοῦ ὑπόστασης ἀπ' τὴ γενναιοφροσύνη ἑνὸς εἰλικρινῆ φίλου; Νὰ τί γράφει ὁ Marx σ' ἓνα τοῦ γράμμα πρὸς τὸν Engels μὲ ἡμερομηνία 13 τοῦ Ἰούλη 1865 : «Εἶναι ἀλήθεια ὀδυνηρὸ νὰ βρῆται κανένας σ' ἐξάρτηση στὸ μισὸ τοῦ βίου. Μὰ μιὰ μονάχα σκέψη μὲ συγκρατᾷ. Κι' αὐτὴ εἶναι, πὼς καὶ οἱ δύο μας εἴμαστε συνέταιροι μιᾶς ἐπιχειρήσεως («business») γιὰ τὸ θεωρητικὸ καὶ κομματικὸ μέρος τῆς ὁποίας ἐγὼ θυσιάζω τὸ χρόνον μου»¹ Μ' ὅλ' αὐτά, οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς γιὰ τὴν ἐξόριστη οἰκογένεια, παραμένανε δύσκολες. Συχνὰ ὁ νοικοκύρης ζητοῦσε τὸ ἐνοίκιον τοῦ κ' ἀπειλοῦσε ἔξωση. Πολὺ συχνὰ οἱ ἔμποροι, οἱ φουρναρέοι καὶ οἱ χασάπηδες σταματᾶνε τὴ πίστωση στὸ Marx. Κι' ἀκόμα πιὸ συχνὰ, τὰ ροῦχα καὶ τ' ἄλλα κινητὰ τῆς οἰκο-

1. Der Briefwechchsel zwischen Fr. Engels und K. Marx, 1844 - 1883 Hrsg. von A. Bebel und Ed. Bernstein, 4 Bänder 1913. Κρίσεις πάνω στὸ σπουδαῖο αὐτὸ ἔργο μποροῦμε νὰ δοῦμε στὸ j. f. g. v. 1915 (Gustav Smoller). Ἀξιοπρόσεχτο εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ γραπτὸ τοῦ G. Mayer, Marx und Engels in ihrem Briefwechchsel. (Zeitschrift für Politik) 1914.

γένειας παίρνανε τὸ δρόμα γιὰ τὸ ἐνεχειροδανιστήριο καὶ γιὰ νὰ γυρίσουνε πάλι στὸ σπίτι, ὁ μόνος τρόπος ποὺ ὑπῆρχε ἓνα γράμμα γιὰ τὸν Engels, κι' αὐτὸ δίχως γραμματρίσημο. Τύχανε βέβαια σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα καὶ μερικές κληρονομιές (σὰν ἐκείνη τοῦ Wolff), μὰ πάντοτε ἓνα ἀρκετὰ σεβαστὸ ποσὸ ἀπὸ δαῦτες χρησίμευε γιὰ πληρωμὴ παληῶν τοκογλυφικῶν χρεῶν.

Αἰτία τῆς σταθερῆς ἐτούτης δυσαναλογίας ἀνάμεσα στὰ ἔσοδα καὶ στὰ ἔξοδα ἦτανε, τὸ πῶς ὁ Karl Marx δὲν εἶχε ξεχάσει τὸ σπάταλο σπουδαστὴ Marx, καὶ τὸ πῶς ἡ γυναίκα του ἡ βαρωνέζα von Westphalen εἶχε τὴν ἴδια ἀντίληψη μὲ τὸν ἄντρα τῆς γιὰ τὸ χρήμα. Κατοικοῦσανε σὲ μιὰ ἀριστοκρατικὴ μου μονοκατοικία καὶ οἱ κοινωνικὲς τους σχέσεις ἦτανε ἀρκετὰ ἀναπτυγμένες. Νὰ πῶς δικηλογοῦν ὁ Marx στὸν Engels τὸ πολυτελεῖ ἐτοῦτο βίβιο του. «Εἶναι μοναδικὸ μέσο γιὰ ν' ἀναπτύξω τὰ παιδιὰ μου, ποὺ γιὰ τὸ μέλλον τους ἀναγκαῖες εἶναι... γνωριμίες καὶ σχέσεις. Πιστεύω, καὶ σὺ θᾶσαι τῆς ἴδιας γνώμης, πῶς κ' ἐμπορικὰ ἅμα ἐξετασθῆ τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἀνεφάρμοστη ἐδῶ μιὰ προλεταριακὴ διαβίωση, ποὺ θ' ἄρμοζε μονάχα ὅταν δὲν εἶχα παιδιὰ ἢ ὅταν τὰ κορίτσια μου ἦτανε ἀγόρια».⁽¹⁾

Μὰ παρὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ ἐπικουρία τοῦ φίλου του, ὁ Marx ἀναγκαζόντανε νὰ καταναλώνη ἓνα μεγάλο μέρος ἀπ' τὶς δυνάμεις του στὴν ἀρθρογραφία διαφόρων ἐφημερίδων. Πιο πάνω ἀναφέραμε τὴν ἀμερικανικὴ ἐφημερίδα «Tribune». Σ' αὐτὴ ὁ Marx, ἀπ' τὸν Αὐγούστο τοῦ 1851 ἴσαμε τὸ 1852, σὰ μόνιμος συνεργάτης, δημοσίεψε ἀνώνυμα διάφορα ἄρθρα. Τὰ πιο ἀξιοπρόσεχτα ἀπὸ δαῦτα εἶναι τὸ «Ἐπανάσταση κι' ἀντεπανάσταση στὴ Γερμανία» (βγήκε σὲ γερμανικὴ μετάφραση ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τῶν Marx Engels) καὶ μιὰ σειρά ἄρθρων πάνω στ' ἀνατο-

1. Κοίτα πιο πάνω, Driefwechsel, III, s. 267.

λικό ζήτημα, πού δημοσιεύτηκε τὸ 1897 στὴ Λόντρα ἀπ' τὴ κόρη του Eleanor Avelig μὲ τὸν τίτλο: «The Eastern Question». Στὸ τέλος τοῦ 1862 καὶ στὴ διάρκεια τοῦ κατοπινοῦ χρόνου, ὁ Marx ἔκανε συνεργάτης καὶ στὴ «Νέα ἐφημερίδα τοῦ Oder». Πρωτῆτερα ὁμῶς κι' ἀπ' τὸ 1861 ἔγραψε στὸ Βιεννέζικο «Presse». Τ' ἄρθρα ἀπ' τὶς ἐφημερίδες αὐτὲς δὲν ἔχουνε μαζευτεῖ καὶ μονάχα ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτὰ δημοσιεύτηκε στὴ «Neue Zeit». Τὸ ἴδιο γίνηκε καὶ μὲ τ' ἄρθρα τοῦ Marx πάνω στὴ διπλωματικὴ ἱστορία τοῦ Ἰταλικοῦ πολέμου (1859), ποῦχε γράψει στὸν ἐφημερίδα «The People» (London, 1859).

*

Ἔνα ξεφύλλισμα τοῦ μεγάλου βιβλίου τῆς ἱστορίας—μὰ κι' ὅλα τὰ ἴσαμε δῶ ἀναφερμένα—κεῖνο τοῦ μᾶς κάνει ν' ἀντιληφτοῦμε εἶναι πῶς ὁ Karl Marx ὑπῆρξε ἓνας ἀπ' τοὺς ἰσχυρότερους ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ του κι' ἓνας ἀπ' τοὺς πιὸ ἀξιοπρόσεχτους ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ὁ Vorländer τὸν χαρακτηρίζει σὰ μιὰ πλέρια «θεωρητικὴ καὶ πολιτικὴ μεγαλοφυΐα» (1) τοῦ περασμένου αἰῶνα. Καὶ πραγματικὰ τέτοιος ἦταν ὁ μέγας αὐτὸς δάσκαλος. Τὸ θρησκευτικὸ καὶ τὸ ἐθνικὸ συναίσθημα τοῦ ἦταν ἀγνωστα. Ὑπῆρξε ἓνας καθολικὸς κοσμοπολίτης. Μ' αὐτὸ δὲν τὸν ἐμπόδισε, ὅπως θὰ νόμιζε κανένας, στὸ νὰ διαπιστώσῃ πῶς οἱ ἐγγλέζοι εἶναι πολὺ κατώτεροι ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς, γιατί παρὰ τὴν ἀνώτερη οἰκονομικὴ τους ἐξέλιξη στεροῦνται ἀπὸ μουσικὴ κι' ἀπὸ πνεύματα σὰ τοῦ «Beethoven, τοῦ Mozart, τοῦ Händel καὶ τοῦ Haydn». (2) Ἄμα ἀνασκαλέψουμε κᾶπως λεπτομερικὰ τὴ ζωὴ του, μὴ νομίσουμε πῶς θὰ

1. Karl Vorländer, Karl Marx. Sein Leben und sein Werk, Leipzig 1929, s. 281.

2. Karl Liebknecht, Karl Marx zum Gedächtniss.

βροῦμε στὸ πρόσωπό του ἐπαναστάτη σὰ τὸ Bakunin ἢ λαϊκὸ ρήτορα σὰ τὸ Lassale. Ὁ Marx ἦταν ἀνθρώπος τοῦ γραφείου, νοικοκύρης σὰ τὸ Pronthon, ἀκούραστος καὶ μὲ μεγάλη καὶ πλατεῖα μόρφωση (καὶ οἱ πιὸ φανατικοὶ τοῦ ἀντίπαλοι δὲ τοῦ ἀμφισβητοῦνε τὴ τεράστια τοῦ πολυμάθεια, μὴ τολμώντας, ἂν καὶ θὰ ἐπιθυμούσανε πολὺ, νὰ τοῦ προσμετρήσουνε οὔτε μονάχα une certaine érudition). Τίποτα τὸ ἀνθρώπινο δὲ τοῦ ἦταν ξένο. Ὁ ἔρωτας μὲ τὴ γυναῖκα του, ἡ ἀγάπη στὴν οἰκογένειά του, ἡ σκληρότητα πρὸς τοὺς ἄλλους, τὸ τρομερὸ μῖσος γιὰ τὴν ἀστική κοινωνία, ὁ κρῦος ἀγέρας τῆς φυλακῆς, οἱ ἀδιάκοπες ἐξορίες, ἡ μόνιμη δυστυχία, οἱ συχνές ἀπογνώσεις, ὁ μεγάλος πόνος, ποὺ ὀφείλεται στὸ πρόωρο χαμὸ δυὸ παιδιῶν του, ἡ καθημερινὴ σχεδὸν στέρηση, οἱ περιοδικές καταδιώξεις, ἡ «ἀξιόπρεπη» ζητιανιά καὶ ἡ βαρυὰ ἀρρώστεια—γιατὶ σὰ συνέπεια ἀπ' ὄλο αὐτὸ τὸ βαλάντωμα διαταράχτηκε στὰ σοβαρὰ ἡ υἰγεία του—σφυρηλατήσανε τὸ αἰσθητήριό του καὶ τὴ σκέψη του.

Καὶ τὸ σφυρηλάτημά τοῦτο γίνηκε μέσα σ' ἓνα περιβάλλον ἀνήσυχο, ταραχώδικο, ἐπαναστατικὸ, γιομάτο ἀπὸ συγκρούσεις ἰδεῶν, ἀπὸ ἀναζητήσεις καὶ ἀγωνίες, ἐνῶ ἡ τυραννισμένη καὶ πολυκύμαντη ζωὴ του δὲν γνώρισε οὔτε μιᾶς στιγμῆς ἀνάπαυση, μὰ ἀπεναντίας κύλησε μὲ τὴν ἔντονη ἐκείνη ροή, ποὺ καταπίνει ἓνα ἄνθρωπο, ἢ, ὅταν ἔχη τὴ δύναμη νὰ σταθῇ πάνω ἀπ' τὰ πράγματα καὶ τίς μιζέριες τοὺς—καὶ εἶχε ὁ Marx τὴν δύναμη αὐτή,—τὸν κάνει νὰ ναι σὲ θέση νὰ συλλάβῃ βαθειὰ τὸ νόημα τοῦ κόσμου καὶ εἰδικώτερα τῆς κοινωνικῆς συμβίωσης, νὰ κοιτάξῃ πέρ' ἀπ' τὰ συνηθισμένα σύνορα τῆς ἀνθρώπινης δρασης καὶ νὰ διαλαλήσῃ στοὺς συγχρόνους καὶ στοὺς κατοπινοὺς συνανθρώπους του, μὲ τὴ μαγικὴ καὶ τόσο πειστικὴ γλῶσσα τῆς πέννας, τὰ μεγάλα συμπεράσματα τῆς μακρόχρονης θεωρητικῆς καὶ πραχτικῆς του ἔρευνας. Τέτοια συμπεράσματα ἔβγαλε ὁ

Marx και τ' απεικόνισε σ' ένα πλήθος από άρθρα κι επιστημονικά βιβλία του. "Ας δοῦμε τώρα μερικά απ' αυτά τὰ βιβλία (τ' ἄλλα τὰ χουμε ἀναφέρει στις προηγούμενες σελίδες):

«Die klassen kämpfe in Frankreich 1848-50». (Ἡ μελέτη αὐτὴ βγήκε σὲ μορφοῦρα ἀπ' τὸν Engels στὰ 1895). «Der achtzehnte Brumaire des Luis Bonaparte», New York, 1852 (Berlin und Stuttgart), 1822. «Enttüllungen über den kommunisten prozess in köhln» 1852. «Zur kritik der politischen Oekonomie», Berlin 1859 «Herr Fogt», London 1860. Μὰ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἀπ' ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Marx εἶναι τὸ περίφημο «Kapital, kritik der politischen Oekonomie» ποὺ βγήκε στὸ Hamburg, ὁ πρῶτος τοῦ τόμος ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα στὰ 1867 κι' ὁ δεύτερος μὲ τὸ τρίτο στὰ 1885 καὶ 94 ἀπ' τὸν Engels. Τὸ 1905—1910 ὁ Karl Kautsky δημοσίεψε στὴ Stuttgart χειρόγραφο τοῦ μεγάλου δάσκαλου κι' ἔτσι ἀποτέλεσε τὸ τέταρτο τόμο τοῦ «Kapital» μὲ ἰδιαιτέρο τίτλο «Theorie über Mehrwert» (ἀποτελεῖται καὶ τοῦτος ἀπὸ τρία ξεχωρὰ τομῖδια). Λίγα ἔργα σὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ βιβλίο τοῦ Marx ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ ἀνθρωπότητα. Ὅπως ἡ Βίβλος καὶ οἱ Πανδέχτες τοῦ Justinianus, ἔτσι καὶ καὶ τὸ «Kapital» συγκέντρωσε πάνω του ὀλάκερη λεγεῶνα σχολιαστῶν κι' ἐρμηνευτῶν· θεωρεῖται δά, ἀπ' τὰ λιγοστὰ ἐκεῖνα κείμενα τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδραση ὑπῆρξε τόσο βαθειὰ ὅσο καὶ παγκόσμια.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ ἔργα ἀποτελοῦνε τὴ βάση πάνω στὴν ὁποία μεγαλόπρεπα ὀρθώνεται τὸ μεγάλο οἰκοδόμημα τῶν οἰκονομικῶν, πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν διδασμάτων τοῦ μαρξισμού. Τὸ σύνολό τους, κλίνει μέσα τοῦ ἑνα «ὀπλοστάσιο ἰδεῶν» κ' ἑνα ἀμέτρητο πλήθος συνθημάτων μεγαλειώδικης ἀποτελεσματικότητας. Οἱ σελίδες τους, εἶναι πλημμυρισμένες ἀπ' τὸ χαρακτηριστικὸ ἐκεῖνο φλογερὸ πάθος τοῦ συγγραφέα, μὲ τὸ ὁποῖο κατορθώνει νὰ μαγέψη ἐχθροὺς καὶ φίλους του. Οἱ φράσεις τους, μᾶς παρουσιάζουνε, σὲ

διαστήματα, ὄλο τὸ ὑπέροχο κείνο προφητικὸ ὄφος τοῦ διανοητῆ—ἐπαναστάτη, ποῦ προσδίνει ὀλωσδιόλου ἐξαιρετικὴ μορφή στὸ μεγάλο του ἔργο. Εἶναι ἀλήθεια, πὼς ὁ Marx, σχεδὸν σὲ κάθε γραφτό του, κραυγάζει, χτυπάει βάνουσα, χειρονομεῖ, κατηγορεῖ καὶ χλευάζει «κᾶπως ἀναξιόπρεπα». Μὰ ἄς μὴ ξεχνᾶμε πὼς κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ τύπο κρύβεται μιὰ σοβαρώτατη ἐπιστημονικὴ ἐργασία· μιὰ ἐργασία, γιὰ τὴν ὁποία οἱ φανατισμένοι του ἀντίπαλοι διακηρύξανε ἐμφαντικά, πὼς τὸ περιεχόμενό της ἀποτελεῖ γιὰ τὴ κοινωνία, τὸ πιὸ ἀντίθετο ἀπ' τὸ βαθύτερο ὠφελιμισμὸ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ξαναφέρουμε στὴ θύμησή μας, τὰ ὄσα γράψαμε σὲ περασμένες σελίδες (σελ. 9) σχετικὰ μὲ τὴ πραχτικὴ δράση τοῦ Marx. Τονίζουμε πάλι πὼς ὁ Karl Marx ἦταν ἕνας ἐπιστήμονας, μὰ ἀπὸ κείνους ποῦ δὲν ἀρκέστηκαν στὴ μελέτη τῶν διαφόρων ἀντικειμένων φορῶντας μονάχα τὸ σκουφὶ καὶ κρατῶντας μονάχα τὸ φακὸ τοῦ σοφοῦ βοτανικοῦ. Μὴ νομίσουμε λοιπόν, πὼς ὕστερ' ἀπ' τὸ ξεμπαρκάρισμα καὶ τὴ μόνιμη ἐγκατάστασή του στὴν Ἀγγλία, ἐγκατάλειψε τὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ συμμετοχὴ του μὲς στὴν ἐργατικὴ κίνηση γιὰ νὰ μεταβληθῆ σ' ἐπίκεντρο ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ φιλολογικοῦ στρατηγείου τοῦ διεθνῆ σοσιαλισμοῦ. Ἦτανε βέβαια γιὰ κᾶμποσο καιρὸ ἕνα τέτοιο ἐπίκεντρο, ἀλλὰ ταυτόχρονα κ' ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ ἐκλεχτὰ μέλη τῆς «ἑνώσεως τῶν Κομμουνιστῶν». Ἡ περίφημη αὐτὴ ἑνωσις, ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀποτυχία τῆς γερμανικῆς ἐπανάστασης, ξανασυγκροτήθηκε στὴν ἀγγλικὴ πρωτεύουσα Ἐκεῖ ὁμως παρουσιάστηκε ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς βαθιῆς διαφωνίης, μὲ συνέπεια, τὴ διάσπαση τῆς ἑνώσεως σὲ δυὸ φράξεις: τὴ φράξια τοῦ Marx-Engels καὶ τὴν ἄλλη τοῦ Willig-Scharper. Ἡ δευτέρη ἰσχυριζότανε, πὼς ἡ ἐπανάστασις δὲ θαργῆσῃ νὰ ξαναφουντώσῃ, ἐνῶ ἡ πρώτη, μὲ ἀρχηγὸ τὸ Marx, διαπίστωνε, πὼς ἡ ἐπανάστασις τέλειωσε,

πώς ή βιομηχανική κρίση που την προκάλεσε έκλεισε το κύκλο της, κι' ακόμα, πώς θανοίξε για τή καπιταλιστική κοινωνία μιὰ περίοδο άκμης δίχως προηγούμενο. Έτσι κάθε άπόπειρα πραξικοπηματική από μέρος του προλεταριάτου ήτανε καταδικασμένη. Τότες (1850) ή έδρα της Ένωσης μεταφέρθηκε στη Köhln, που γίνηκε τό κέντρο της έπαναστατικής προπαγκάντας για όλη τή Γερμανία. Μά λίγους μήνες άργότερα πιάστηκαν άπ' τήν άστυνομία πολλά άπ' τά μέλη της Ένωσης, και με τή κατηγορία της «έσχάτης προδοσίας», έξη καταδικάστηκα σε είρκτή από 3 ίσαμε 6 χρόνια φυλάκιση σε φρούριο. (Αύτή είναι ή περίφημη για τήν έποχή εκείνη «Δίκη των Κομμουνιστών της Köhln»). Ωστόσο, συνεχίστηκε για κάμποσο καιρό ακόμα ή ζωή της Ένωσης, ώσπου σιγά σιγά έσβυσε με τή διάλυσή της. Τό δρόμο της όμως τον έσυνέχισε, δυό χρόνια άργότερα (1864) ή Διεθνική Όργάνωση Έργατών (Association Internationale des Travailleurs - International Working Men's Association) ή τόσο πολύ γνωστή με τ' όνομα «πρώτη Διεθνή».

Τήν έποχή εκείνη τό ξαναζωντάνεμα του δημοκρατικού κινήματος άρχισε να διαγράφεται σαφέστατα και με τά πιό ζωηρά χρώματα στο εύρωπαϊκό στερέωμα. Τουτό έκανε τό Marx να έντείνη πάρα πολύ τή δράση του για τή δημιουργία των διεθνών δεσμών του προλεταριάτου ίσαμε που στις 28 του Σεπτέμβρη 1864 ιδρύθηκε στη Λόντρα ή πρώτη διεθνή, καρπός μιās μακρόχρονης και συνειδητής προσπάθειας, της όποίας τό μεγαλύτερο μέρος ξεπήγασε μέσ' άπ' τήν ένθρυσιώδικη καρδιά κι' άπ' τό φανατισμένο, μά και τετραγωνικό, μυαλό του δαιμονιακού αυτού ανθρώπου, που από τότες αποτέλεσε για τίς άστικές κυβερνήσεις ό,τι για τους μωρόδοξους ρασοφόρους της χριστιανικής έκκλησίας ό «έοσφόρος», τό Angtôma-ipyush της Ζωροαστρικής αντίληψης. Τό καταστατικό της όργάνωσης έτούτης συντάχτηκε άπ' τό μεγάλο

δάσκαλο—τῆ ψυχῇ τῆς Πρώτης Διεθνῆς—, ὁ ὁποῖος στὸ κείμενο αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει τὶς κεντρικὲς ἰδέες τοῦ κομμουνιστικοῦ μανιφέστου,⁽¹⁾ ἀλλὰ μ' ἓνα τέτοιο πολιτικὸ τόνο, ποὺ ὄλα τὰ μέλη τῆς ὀργάνωσης, ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἀνήκανε στὰ ἐγγλέζικα Grande - Unions ἴσαμε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Lassale καὶ τοῦ Proudhon, μείνανε πέρα γιὰ πέρα ἱκανοποιημένα.

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῆ πὼς ὁ Marx ὑπῆρξε συγγραφέας κ' ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ἀπὸ μανιφέστα, ἐκκλήσεις κι' ἀποφάσεις τοῦ γενικοῦ συμβουλίου τῆς πρώτης Διεθνῆς. Ὅλο αὐτὸ τὸ ὑλικὸ δὲν ἔχει ἀκόμα δουλευτεῖ, μιά ποὺ οὔτε κἂν μαζεύτηκε. Μὲ τὴ δουλειὰ ἐτούτη καταπιάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ C. Jaeck στὸ βιβλίο του «Die Internationale» (Leipzig 1904), ποὺ περιλαμβάνει μαζί μ' ἄλλα καὶ κἄμποσα σχέδια γι' ἀποφάσεις, ποὺ γράφτηκαν ἀπ' τὸ Marx, καθὼς καὶ μερικὰ γράμματά του. Στὰ ἔγγραφα τῆς διεθνικῆς ἐτούτης ὀργάνωσης ἀνήκει καὶ μιὰ ἐκκλήση τοῦ γενικοῦ συμβουλίου γιὰ τὴ παρισινὴ κομμούνια, προϊόντο κι' αὐτῆ τοῦ Marx, ποὺ βγήκε στὴ Λόντρα τὸ 1871 σὰ ξεχωριστὴ μπροσούρα μὲ τὸ τίτλο: Der Bürgerkrieg in Frankreich.

Στὰ κατοπινα συνέδρια τῆς πρώτης Διεθνῆς (Geneve 1866, Lausanne, 1867, Bruxelles, 1868, Basel 1869), ὁ Marx διεύθυνε τὰ πράγματα ἀπ' τὰ παρασκήνια⁽²⁾. Ὡστόσο ὅμως ἡ δράση του δὲ μειώθηκε καθόλου. Μὲ πείσμα ἀξεθύμαστο προσπαθοῦσε νὰ συνενώσῃ τὸ ἐργατικὸ κίνημα τῶν διαφόρων χωρῶν,

1. Τὸ καταστατικὸ τοῦτο τυπώθηκε in extenso, μὲ εἰσαγωγή κάποιου, ἀπ' τὸ Wilhelm Liebknecht στὴ Hochverrats—Prozess wider Liebknecht, Bebel, Hepner vor dem Schwurgerichte zu Leipzig vom 11—26 März 1872 (καινούρ. ἀνατύπωση 1911).

2. Γιὰ πολλὰ ἀνακοινώσεις ἀπ' τὶς τότε παρασκηνακὲς ἐνέργειες τοῦ Marx, δὲς πρὶ πάντων, Briefwechsel, III und IV Band.

καὶ νὰ φέρη στὰ κανάλια τῆς κοινῆς δράσης τὶς διάφορες μορφές τοῦ μὴ προλεταριακοῦ, τοῦ προμαρξιστικοῦ σοσιαλισμοῦ (Mancini, Proudhon, Bakunin, ἀγγλικὸς φιλελεύθερος τραϊντ - γιουνισμός, χαρτιστές, κ. ἄ.). "Ἐτσι, πίστευε πὼς ἐκτελοῦσε πιστὰ τὸ προορισμὸ του. "Ὅταν πολεμοῦσε μ' ἕναν ἄγριο φανατισμὸ τὶς διάφορες θεωρίες, εἶχε τὴν ἀντίληψη, πὼς ἔτσι μονάχα θᾶτανε μπορετὸ τὸ χάλκευμα μιᾶς ἐνιαίας ταχτικῆς τοῦ προλεταριακοῦ ἀγῶνα ἀνάμεσα στὶς ἐργατικὲς τάξεις τῶν διαφόρων χωρῶν. Μὰ παρ' ὅλες τὶς ἐλπίδες τοῦ Μαίχ ἦρθε ὁ καιρὸς ποῦ ἡ πρώτη Διεθνῆ ἄρχισε νὰ κλονίζεται. "Ὑστερ' ἀπ' τὴν ἐπικράτηση τοῦ ὀπαδοῦ τοῦ ὁμαδικοῦ ἀναρχισμοῦ Βακουνί (1) ἀνάμεσα στοὺς κύκλους τῶν Ἰταλῶν, τῶν ἰσπανιόλων καὶ τῶν βέλγων σοσιαλιστῶν, ὕστερ' ἀπ' τὴ πτώση τῆς παρισινῆς κομμούνας (πρῶτοι μῆνες 1871), ποῦ τὴ σημασία της τὴν ἐκτίμησε ὁ Μαίχ «τόσο ἐξονυχιστικὰ, πετυχημένα καὶ λαμπρὰ» καὶ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀποχώρηση τῶν ἀγγλικῶν συνεργατικῶν ἀπ' τοὺς κόλπους τῆς «Διεθνῆς», ἡ ὀργάνωση ἐτούτῃ ἄρχισε νὰ τρεκλίζει. "Ὅταν τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1871 συγκλήθηκαν στὴ Λόντρα τὰ μέλη της σὲ διάσκεψη, δὲν ἦτανε περισσότερα ἀπὸ εἴκοστρία. Σὰ φυσικὴ λοιπὸν συνέπεια ὄλων ἐτούτων, ὅπως κι' ἄλλων πολλῶν, ὁ Μαίχ στὸ ἀμέσως κατοπινὸ συνέδριον ποῦ γινε στὴ Haag τὸ 1872, πρότεινε σὰ προσωρινὸ μέτρο, τὴ μεταφορὰ τοῦ γενικοῦ συμβουλίου τῆς πρώτης Διεθνῆς στὴ New-York τῶν Ἐνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείας Ἀμερικῆς. Καὶ πραγματικὰ, ἡ ἔδρα τοῦ ὀργανισμοῦ μεταφέρθηκε στὴ μεγάλη αὐτὴ πολιτεία, μὰ τὸ παραπάνω συνέδριον ἦτανε τὸ τελευταῖο. "Ὑστερ' ἀπὸ μερικὰ χρόνια στὰ 1876, τὸ γενι-

1. Brupbacher, Marx und Bakunin (δίχως χρόνον). Mars de Préaudeau, Michel Bakunin (Le collectivisme dans l'internationale 1868 - 1876), 1911.

κὸ σύμβουλιό ἀπογοητευμένο ἀπ' τὴ κατάστασιν τὴν Εὐρώπην, κήρυξε κ' ἐπίσημα τὴ διάλυση τῆς διεθνικῆς αὐτῆς ὀργάνωσιν τῶν ἐργατῶν. Ἡ πρώτη Διεθνή εἶχε πιά τελέσει τὸ ἱστορικὸ τῆς ρόλο, γιὰ νὰ παραχωρήσῃ τὴ θέσιν τῆς στὴν ἐποχὴ τῆς γέννησιν τῶν σοσιαλιστικῶν μαζικῶν ἐργατικῶν κομμάτων, μὲς στὰ πλαίσια τοῦ κάθε ἐθνικοῦ κράτους.

*

Μιά ἐπισκόπησις τῆς τωρινῆς καταστάσιν, ὅπως δημιουργήθηκε ὕστερ' ἀπ' τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἤττα τοῦ ἄξονα στὴν Εὐρώπην, μᾶς δείχνει ξεκάθαρα τὶς συνέπειας τοῦ μεγάλου ἀγῶνα, ποῦ πρὶν ἀπὸ τριάντα χρόνια ξεπροβάλλοντα ἀνάμεσα ἀπ' τὶς διάφορες ἱμπεριαλιστικὰς—καπιταλιστικὰς χώρες καὶ προχωρόντα μὲς ἀπὸ μίαν σειράν στρατιωτικῶν καὶ εἰρηνικῶν φάσεων, ἔφθασε στὴν πιὸ πλέρια καθορισμένη μορφήν του, ποῦ τὴν χαρακτηρίζει πρῶτιστα ἡ ἰδεολογικὴ φύσιν τῆς. Ἀπήχησις τῆς φύσιν αὐτῆς τοῦ μεγάλου ἀγῶνα, εἶναι ἡ σημερινὴ ἀναταραχὴ τῶν πνευμάτων. Τὸ παλιὸ, τὸ ἀναχρονιστικὸ κοσμοεἶδωλο ἂν καὶ τραυματισμένον θανάσιμα μὲ μίαν θαυμαστὴν ἐπιμονὴν ὑπερασπίζει, ὑποχωρόντα, τὸ χαμένο ἔδαφος. Καὶ τὸ καινούργιον κοσμοεἶδωλο, ξεπηγάζοντα μὲς ἀπ' τὶς νέες παραγωγικὰς δυνάμεις τῆς κοινωνίας, πολεμάει μὲ μίαν πρωτοφανῆ σκληρότητα, προχωρόντα ἀδιάκοπα μὲς ἀπὸ ἓνα πλῆθος ἀντιθέσεων γιὰ νὰ στήσῃ σὰν τρόπαιον τῆς νίκης του, στὸ τέλος τοῦ δρόμου, μίαν καινούργια κοινωνικὴν ἀντίληψιν.

Ποία εἶναι ἡ ἀντίληψιν αὐτή; Σὰν ἀπάντησις στὸ ἐρώτημα τοῦτο προβάλλουν μεγαλόπρεπα διάφορες γνώμεις, ποῦ μὲς τὴν προβολὴν τους σχηματίζουνε ὅλο τὸ προαναφερμένον πλῆθος τῶν ἀντιθέσεων. Ὁ Karl Marx μὲ τὸ σύνολον τῆς μακρόχρονης διδασκαλίας του μᾶς δίνει μίαν ἀπ' τὶς πιὸ σπουδαίας ἀπαντήσεις στὸ πιὸ πάνω ἐρωτηματικόν. Ἡ Μαρξικὴ λοιπὸν ἀ-